

Tylko dla
członków rodziny

Mariusz Formanowicz

Fo-, i Fórmanowiczowie z Wielichowa

- kronika rodu od 1716 r.

Rynek - Markt

Pozdrowienie
z Wielichowa
Gruss aus
Wielichowo

Kościół - Kirche

K. Świetliński

Środa Wlkp., 2010-2018

© Copyright by Mariusz Formanowicz

Aktualizacja: 18 kwietnia 2018

Dziękuję Paniom -
Dorocie Fórmanowicz i Grażynie Stapor,
oraz Panom -
Krzysztofowi i Tadeuszowi Fórmanowiczom,
za przekazane fotografie archiwalne i informacje
genealogiczne, które stały się jednym ze składni-
ków niniejszego opracowania.

M. Formanowicz/

Spis treści

I.	Wstęp i przedstawienie źródeł	4
II.	Wielichowo w drugiej połowie XVII-, i na początku XVIII w.	7
III.	Przodek rodu, jego pochodzenie i rodzina	8
IV.	II pokolenie Fórmanowiczów w Wielichowie	11
V.	Kolejne pokolenia Fórmanowiczów w Wielichowie	15
	1. Gałąź Mateusza Fórmanowicza i Antoniny z d. Kuzdowicz	
	2. Gałąź Jadwigi Gałkowskiej, córki Michała Fórmanowicza	
	3. Gałąź Andrzeja Fórmanowicza i Marianny z Gajewiczów	
	4. Gałąź Anieli Krzyczyńskiej, córki Michała Fórmanowicza	
	5. Gałąź Marcina Fórmanowicza i Klary z d. Fliger	
	Ks. Antoni Fórmanowicz (1836 – 1913) - proboszcz w Czerlejniu.	36
	Indeks osób wymienionych w tekście	40

I. Wstęp i przedstawienie źródeł

Kronika rodu Fo-, i Fórmanowiczów z Wielichowa – w części obejmującej okres od początku XVIII wieku do roku 1914 – oparta jest na metrykach tutejszej parafii pw. św. Marii Magdaleny. Z uwagi na znaczne luki w tych zapisach (o których szerzej za chwilę), moja kronika stanowi jedynie pewne przybliżenie do prawdy historycznej. Pozostaje bowiem nadal wiele wątpliwości, zagadek oraz możliwych związków alternatywnych. Nie kryję innych rozwiązań kwestii wątpliwych, przedstawiając je w odpowiednich miejscach mego opracowania. Jestem jednak przekonany, że na obecną chwilę i biorąc pod uwagę wszystkie dostępne źródła, przedstawiony opis faktów jest przybliżeniem najlepszym z możliwych

Parafialne księgi metrykalne miasta Wielichowa, stanowiące pierwotne i podstawowe źródło badań genealogicznych, są bardzo ubogie. Zarówno księgi ochrzczonych, zaślubionych, jak i zmarłych, rozpoczynają się dopiero w roku 1729. Zapisy w księgach chrztów i zgonów pochodzących z XVIII w. kończą się na 1796 bądź 1797 roku. W przypadku księgi zaślubionych jest to rok 1836. Początek XIX wieku pokrywają w części zapisy pochodzące z duplikatów ksiąg metrykalnych przechowywanych w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Tu znajdziemy księgi chrztów, małżeństw i zgonów (w skrócie księgi BMD) za lata 1818-1825 i 1827-1829. Ciągłość zapisów metrykalnych do lat obecnych w przypadku chrztów rozpoczyna się od roku 1850, w przypadku małżeństw od 1864, zaś księgi zmarłych zachowały się w ciągłości do naszych czasów dopiero od 1878 roku (!). W związku z tym uzupełnieniem dokumentacji zgonów są zapisy z USC w Wielichowie prowadzone jak w całym zaborze pruskim od 1874 roku.

W tym stanie rzeczy niezwykle cennym źródłem okazała się księga radziecka miasta Wielichowa z okresu staropolskiego i księgi meldunkowe pochodzące z lat 60-tych XIX w. ("księgi dusz"). Te drugie podają daty urodzenia (czasem tylko rok), oraz pokrewieństwo osób mieszkających w momencie zapisu pod wspólnym dachem. Nie mniej ważne okazały się księgi metrykalne pochodzące z sąsiednich i nieco dalszych parafii.

Biorąc pod uwagę nakreślone wyżej braki w zapisach metrykalnych, do prac genealogicznych wykorzystałem informacje przekazane przez A.H. Kaletkę w jego monografii Wielichowa (*Z przeszłości miasta Wielichowa. 1429-1929*, Wielichowo 1929). Ich autor, nota bene kustosz Archiwum Państwowego w Poznaniu, przy pisaniu monografii korzystał ze źródeł, które uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Biorąc pod uwagę niezwykle rzetelność publikacji Kaletki uznaję przekazywane przez niego informacje za godne zaufania.

Poniżej podaję pełne zestawienie źródeł cytowanych przeze mnie w niniejszym opracowaniu.

I. Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

1. Księgi metrykalne parafii pw. św. Marii Magdaleny w Wielichowie

Rodzaj księgi	Daty krańcowe	Cytuję
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1729-1778	AAP, B 1729-1778
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1778-1797	AAP, B 1778-1797
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1850-1864	AAP, B 1850-1864
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1864-1873	AAP, B 1864-1873
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1873-1881 (miasto)	AAP, B 1873-1881
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1876-1892 (wieś)	AAP, B 1876-1892
<i>Liber Baptisatorum</i> (Chrzty)	1882-1900 (miasto)	AAP, B 1882-1900
<i>Liber Mortuorum</i> (Zgony)	1729-1778	AAP, D 1729-1778
<i>Liber Mortuorum</i> (Zgony)	1778-1796	AAP, D 1778-1796
<i>Liber Mortuorum</i> (Zgony)	1878-1900 (miasto)	AAP, D 1878-1900
<i>Liber Mortuorum</i> (Zgony)	1881-1893 (wieś)	AAP, D 1881-1893
<i>Liber Mortuorum</i> (Zgony)	1900-1914	AAP, D 1900-1914
<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1729-1778	AAP, M 1729-1778
<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1778-1796	AAP, M 1778-1796

<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1796-1818	AAP, M 1796-1818
<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1818-1836	AAP, M 1818-1836
<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1864-1891 (miasto)	AAP, M 1864-1891
<i>Liber Copulatorum</i> (Śluby)	1871-1893 (wieś)	AAP, M 1871-1893

2. Księgi metrykalne parafii pw. św. Jadwigi w Wilkowie Polskim, *Liber Copulatorum*: 1809-1840
3. Księgi metrykalne parafii w Śremie
 - *Liber Copulatorum* 1841-1858; 1873-1886
 - *Liber Mortuorum* 1887 - 1897
 } Cytuje:
 } Ks. metryk. par. w Śremie
4. Księgi metrykalne parafii w Przemęcie, *Liber mortuorum*
5. *Capitula Posnaniensis* (CP) – Rewizje majątku Kapituły Poznańskiej
6. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia; Sygn.: KA 0238: ks. Antoni Fórmanowicz

II. Archiwum Państwowe w Poznaniu

1. Duplikaty ksiąg metrykalnych pw. św. Marii Magdaleny w Wielichowie

Rodzaj księgi	Daty krańcowe	Cytuje
Księgi łączne (chrztów, małżeństw i zgonów)	1818	APP, BMD 1818
	1819-1825	APP, BMD 1819-1825
	1827-1829	APP, BMD 1827-1829

2. *Protokół dekretów urzędu burmistrzowskiego miasta prześwietnej kapituły katedry poznańskiej Wielichowa*, APP, zespół 53/4325/0, sygn. I/7.
3. Wielichowo, USC: akty zgonów 1874-1904. Cytuje: APP, Wiel. USC - zgony
4. Śrem, USC: akty zgonów
5. Kartoteka ewidencji ludności m. Poznania z lat 1870-1931.

III. Inne archiwa i biblioteki

1. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD).
 - Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 6203: Zygmunt III, król, nadaje prawo odbywania jarmarków w Wielichowie, należącym do biskupa i kapituły poznańskiej, 1596 r.
 - Zbiór dokumentowych pergaminowych, sygn. 6246: Wawrzyniec Goślicki, biskup poznański, zatwierdza miastu Wielichów jarmarki na św. Mateusza i św. Marka, 1601-1607.
2. Księgi dusz miasta Wielichowa, 1840-1860. Cytuje: ks. meld. Wiel.
3. Księga dusz wsi Gradowice k/Wielichowa. Cytuje: KD Gradowice
4. Biblioteka UAM w Poznaniu: wspomnienia prof. Stefani Fórmanowicz z okresu okupacji i tajnego nauczania. Odnalezione przez autora kroniki w dziale Zbiorów Specjalnych, pod sygnaturą 5143 III.

IV. Publikacje internetowe

1. Poznań Projekt, projekt indeksacji małżeństw z Wielkopolski z lat 1800-1899.
2. BaSIA - Baza Systemu Indeksacji Archiwalnej.
3. Geneteka, baza indeksów metrykalnych Polskiego Towarzystwa Genealogicznego,
4. Szukaj w Archiwach, Serwis Narodowego Archiwum Cyfrowego.
5. *Teki Dworzaczka*, Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku.
6. Poznańskie cmentarze (wyszukiwarka)

V. Literatura (pozycje dotyczące tylko jednej osoby są cytowane wyłącznie w przypisach)

1. Cwojdziański Antoni, dr Zdzisław Grot, *Rocznik Dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918/19*, nr 1, Poznań 1947.
2. Czwojdrak T., *Miasteczka rolnicze w latyfundiach biskupstwa poznańskiego od XVI – XVIII wieku*, Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, 1969, T.45 (Wydz. Roln. T.13, Ekon. T.3), s.3–12.
3. Czwojdrak T., *Przemysł w latyfundiach biskupstwa poznańskiego od XVI – XVIII wieku* (Z dziejów wsi polskiej), Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, 1964, T.20, s.3–38.
4. Florkowski Henryk (red.), *Kościół rzemiosłem stał*, Poznańskie Zakłady Metalowe, Kościół 1974.

5. Jabłoński Tadeusz, *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego 1918/19*. T. 1, 1, Dowództwo Okręgu Korpusu NR VII, Poznań 1938.
6. Jakuboszczak Piotr, *Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Wielichowie 1761 – 1950*, Wrocław 2005.
7. Jakuboszczak Piotr, *Działalność patriotyczno-niepodległościowa mieszkańców Wielichowa w latach 1900-1945*, Grodzisk Wielkopolski 1998.
8. Kaletka Adam Henryk, *Z przeszłości miasta Wielichowa. 1429-1929*, Magistrat w Wielichowie 1929.
9. Łuczak Czesław, *Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu*, Wydawnictwo Poznańskie 1989.
10. Mizerka Barbara, *Stefania Fórmanowicz (1909-1980)*, Stowarzyszenie Absolwentów Gimnazjum i Liceum w Kościanie, Kościan 1985.
11. Ptaśnik Jan, prof., *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, PIW, Warszawa 1948.
12. Sobisiak Walerian, *Rozwój latyfundiów biskupstwa poznańskiego w XVI do XVIII wieku*, Polskie Tow. Historyczne, Poznań 1960.
13. Tokarski, Ziolek, *Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich*, Wydawnictwo Poznańskie 1970.

II. Wielichowo w drugiej połowie XVII- i na początku XVIII w.

Wielichowo do roku 1796 należało do dóbr biskupstwa poznańskiego i stanowiło centrum tzw. klucza wielichowskiego. Ze względu na przeznaczenie uzyskanych dochodów klucz wielichowski początkowo należał do tzw. *stołu biskupiego*. W 1645 roku biskup poznański A. Szoldrski odstąpił tę posiadłość Kapitulie Poznańskiej. Dobra wielichowskie były stale wydzierżawiane. Na przykład w 1654 roku dzierżawił je ks. Suliński w ramach trzyletniej umowy za sumę 4000 zł¹.

Spośród trzynastu miast stanowiących własność kapituły poznańskiej jedynie pięć miało większe znaczenie przemysłowe. Należały do nich Buk, Chwaliszewo, Dolsk, Krobia i Słupca. Miasta te wyróżniały się spośród pozostałych, zwłaszcza do połowy XVII wieku, większymi skupiskami rzemiosł wyspecjalizowanych jak: ślusarstwem, nożownictwem, olsterstwem, złotnictwem, rymarstwem, kuśnierstwem, siodlarstwem, stolarstwem czy płóciennictwem. Posiadały także najstarsze w dobrach biskupich organizacje cechowe. Pozostałe w tym również Wielichowo były małymi miasteczkami o charakterze rolniczym, ze słabo rozwiniętym rzemiosłem i handlem.

Miasto Wielichowo lokowano w 1429 roku na prawie magdeburskim. Pomimo starań właściciela mających na celu pobudzenie handlu, rozwój Wielichowa następował bardzo wolno². Przyczyną tego stanu rzeczy były trudności w handlu wynikające z położenia miasta, oraz bliskie sąsiedztwo dużych i silnych gospodarczo ośrodków miejskich jak Grodzisk, Wolsztyn i Kościan. Skutkiem tego była atrofia rzemiosła, stanowiącego o sile miasta. Szczególnie dotkliwy dla rozwoju Wielichowa okazał się regres demograficzny z drugiej połowy XVII i początku XVIII w. Przed wojną szwedzką z lat 1655-60 miasto liczyło 83 rodziny. Po jej zakończeniu, na podstawie lustracji z roku 1661, w mieście pozostały jedynie 34 rodziny (49 domów stało pustych). Po trzynastu latach, w roku 1674, Wielichowo liczyło 245 mieszkańców³. W 1689 roku miasteczko częściowo się odrodziło i liczyło 70 obywateli⁴, co można przeliczyć na około 300 mieszkańców. Po wojnie północnej (1700-1721), a szczególnie po masowej epidemii dżumy, która przeszła dwukrotnie przez całą Wielkopolskę w latach 1709-11, liczba mieszkających w Wielichowie rodzin znów spadła do 36⁵. Średni ubytek ludności na skutek zniszczeń przez wojny szwedzkie i zarazy w roku 1711 wynosił dla miast biskupstwa około 40%⁶. W latach 30-tych XVIII wieku liczba ludności Wielichowa osiągnęła poziom z roku 1689, czyli około 300 „dusz”⁷.

Tak wielki spadek liczby ludności odbijał się w znaczący sposób na dochodach biskupstwa. Dotyczyło to w szczególności rzemieślników, którzy stanowili źródło zamożności miast. Z tego powodu po wielkiej epidemii z lat 1709-11 i później, aż do połowy XVIII wieku, biskupi poznańscy próbowali ożywić gospodarczo wyniszczone miasta, potwierdzając dawne prawa miejskie i nadając nowe przywileje zwalniają-

¹ Sobisiak Walerian, *Rozwój latyfundiów biskupstwa poznańskiego w XVI do XVIII wieku*, Polskie Tow. Historyczne, Poznań: 1960

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD).

– Zbiór dokumentów pergaminowych sygn. 6203: Zygmunt III, król, nadaje prawo odbywania jarmarków w Wielichowie, należącym do biskupa i kapituły poznańskiej, 1596 r.

– Zbiór dokumentów pergaminowych sygn. 6246: Wawrzyniec Goślicki, biskup poznański, zatwierdza miastu Wielichów jarmarki na św. Mateusza i św. Marka, 1601-1607.

³ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP); sygnat. 116, f. 535-554: „Objurata ludzi kapitulnych względem wielości ludzi do płacenia posiłku Rzplitej należąca obojga płci tj. Wielichowa 245, Trzciniwa 70, Lubnica 52, Gradowice 56, w Dębsku i dworze wielichowskim 38”.

⁴ Obywatel, czyli w tym przypadku mieszczaninem wielichowskim, był mężczyzna, który złożył przysięgę na werność radzie miasta, wpłacił do kasy miejskiej odpowiednią sumę itd. Na ogół tytuł ten przysługiwał mistrzom rzemieślniczym i właścicielom domów w mieście. Zob.: Ptaśnik Jan (prof.), *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, PIW, Warszawa: 1948

⁵ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP); sygnat. 334, k. 1.

⁶ Czwojdrak T., *Przemysł w latyfundiach biskupstwa poznańskiego od XVI – XVIII wieku* (Z dziejów wsi polskiej), Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, 1964, T.20, s.3–38.

⁷ Sobisiak Walerian, *Rozwój latyfundiów biskupstwa poznańskiego w XVI do XVIII wieku*, PTH, Poznań: 1960

ce z czynszu nowo osiadłą ludność⁸. Od tego też czasu nastąpił powtórny rozwój niektórych gałęzi rzemiosła miejskiego, między innymi płócienniczego, piekarniczego, rzeźniczego i skórzanego, którego wytwórczość oparta była na surowcu z gospodarstwa folwarcznego, Dawne rzemiosła wyspecjalizowane, jak nożownicze, złotnicze, ślusarskie czy olsterskie, nie odzyskały już swego dawnego znaczenia. Przykładem zabiegów dworu biskupiego z tego czasu jest przywilej nadany w 1721 r. nowo osiadłemu cieśli w Garaszewie pod Poznaniem – posiadłości prestymonialnej⁹.

III. Przodek rodu, jego pochodzenie i rodzina

Antenatem rodu był kuśnierz Andrzej Formanowicz, który w 1716 roku wstąpił do cechu krawieckiego w Wielichowie. Jest to najwcześniejszy zapis o osobie noszącej nazwisko Formanowicz (Fórmanowicz) odnaleziony w zachowanych księgach miejskich i cechowych miasta Wielichowa¹⁰. Informacje podane przez Kaletkę zostały potwierdzone w wielichowskich księgach parafialnych. Zawód Andrzeja (łac. „*pellio*”, kuśnierz), został dwukrotnie podany w księgach metrykalnych. Raz przy chrzcie syna Michała (1740), a po raz drugi w akcie zgonu Andrzeja w 1762¹¹. Na podstawie wspomnianej już monografii Wielichowa wiemy także, że w 1724 roku Andrzej (zapisany jako Fórmanowicz) został cechmistrzem cechu krawieckiego. Należał do tego cechu w latach 1716-1727, gdy cech kuśnierski wchodził w skład cechu krawieckiego w Wielichowie¹². W dokumencie z wizytacji kapituły poznańskiej odbytej w dniu 17 lipca 1747 roku znajduje się informacja o dwóch kuśnierzach działających wówczas w Wielichowie. Podano tam również ich majątki stanowiące podstawę opodatkowania:

- Andrzej Formanowicz – cechmistrz; placu: łokci 18, roli: kwart 2;
- Walenty Michalski – placu: łokci 28, roli: kwart 1.

Mieli oni przywilej biskupa poznańskiego Macieja Łubieńskiego¹³. W gotówce każdy kuśnierz płacił 3 złote wnoszone na rzecz miasta^{14,15,16}.

Jak już na wstępie wspomniałem zawód kuśnierza zaliczany był do profesji wyspecjalizowanych. Andrzej Formanowicz nie nabył swoich umiejętności w Wielichowie. Mógł wyuczyć się zawodu w okolicznych większych miastach. Będąc już mistrzem, a co najmniej czeladnikiem w swoim fachu, ok. 1716 roku przybył do Wielichowa. Jak wszyscy mieszkańcy Wielichowa Andrzej zajmował się także rolnictwem. Było to konieczne, gdyż dochody z kuśnierstwa w małym i biednym Wielichowie nie dawały możliwości utrzymania rodziny¹⁷. O uprawie roli świadczy notatka wklejona do księgi chrztów w roku 1736 (fot. 1)¹⁸. Cytuje go we fragmencie: [...] *P. Andrzy Formanowicz pro a[nn]o 1735 et 1736 [= za lata 1735 i 1736] oddał meszne z kwarty jednej tak żyto jako i owies de quo quiet[at]ur? [= z czego się go kwituje] 26 9bris [= 26 listopada].* O ile osoby wymienione wcześniej w tym zapisie podane są wyłącznie z imienia i nazwiska („Kazimierz Kraykowicz”), bądź nawet z zawołania („Oleszo”), tak Andrzej zapisany został jako „Pan”.

⁸ Potwierdzenie praw nadanych miastu Krobi przez bpa Teodora Czartoryskiego w 1762 r. Zob.: AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP), 8.

⁹ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP); sygnat. 8, s. 24. Majątek prestymonialny - majątek należący do katedry, tu: Katedry Poznańskiej.

¹⁰ Kaletka Adam Henryk : *Z przeszłości miasta Wielichowa. 1429-1929*, Wielichowo:1929; s. 139

¹¹ Księgi metrykalne parafii w Wielichowie, AAP

¹² Kaletka : *Z przeszłości...*; s. 60, 85

¹³ Maciej Łubieński herbu Pomian (ur. 2 lutego 1572 w Lubnej koło Kalisza – zm. 28 sierpnia 1652 w Łowiczu) – arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski, biskup poznański, biskup kujawski; biskup chełmski, brat Stanisława.

¹⁴ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP), sygnat. 361, s. 10.

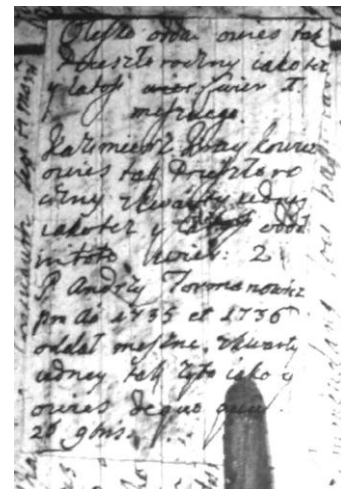
¹⁵ Kaletka : *Z przeszłości...*; s. 84.

¹⁶ Florkowski Henryk, red., *Kościół rzemiosłem stał*, Poznańskie Zakłady Metalowe, Kościan 1974; s. 207

¹⁷ Czwojdrak T., *Miasteczka rolnicze w latyfundium biskupstwa poznańskiego od XVI – XVIII wieku*, Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, 1969, T.45 (Wydz.Roln.T.13, Ekon. T.3), s.3–12.

¹⁸ AAP, B 1729-1778

Protokoły z wizytacji Kapituły Poznańskiej wielokrotnie wspominają o kuśnierzu Formanowiczu (nieraz Furmanowiczu). Po raz pierwszy w księdze wizytacji z 1729 roku w punkcie „*Osiadłości miasta*” zapisano: „*Dom Formanowicza [...] stary*”. Dalej w „*Pustych placach*” podano: „*Plac przy Formanowiczu*”¹⁹. W kolejnych latach nie używano już określenia „stary”. Dom Formanowicza zapewne został wyremontowany. W dokumentach z wizytacji odbytej 13 lipca 1733 roku znajduje się rejestr domów w Wielichowie zatytułowany: „*Registr domów osiadłych na placach w miasteczku Wielichowskim także który wiele ma łokci wszcz oprócz Mielcuchów [słodowni, browarów] przemierzonych przez W. JMci X. Franciszka Libowicza kanonika katedralnego poznańskiego na ten czas administratora klucza wielichowskiego od roku 1722 aż do 13 lipca 1733 roku podanych W. JMci X. Janowi Racięckiemu Kanonikowi Katedralnemu Poznańskiemu Administratorowi Generalnemu kluczów J. W. Kapituły Katedralnej Poznańskiej*”²⁰.

Notatka z 29.11.1736 r.

Pod tym długim nagłówkiem są wymienieni właściciele domów w Wielichowie z podaniem szerokości domu, określeniem ich położenia i wymiaru podatku. Między nimi jest informacja o Formanowiczu, który posiadał dom o szerokości 18 łokci²¹. Podatek od niego wynosił 1 złoty i 24 grosze²². Położenie tego domu jest opisane następująco: „*Idąc tą ulicą nazad ku kościołowi i plebanii (2-gi dom)*”. Wcześniej wymienieni byli właściciele domów znajdujących się przy ulicy, która zaczynała się „*od gieldy po prawej ręce przeciwko kościołowi*”.

Swoje domy mieszczanie wielichowscy budowali po otrzymaniu zezwolenia od Kapituły Poznańskiej. Na wybudowanie domu mieli 3 lata. W tym czasie byli zwolnieni od wszelkich danin dla Kapituły i dworu oprócz m.in. „*stróżów i grabienia łak dworskich*”. Interesujący jest opis Wielichowa zawarty w dokumentach z wizytacji odbytych w latach 1737-1747. Są tu bardzo dokładne opisy budynków dworskich, browaru, owczarni, ogrodów dworskich, zabudowań kowala i wiatraków w Konojedzie. Spis inwentarza jest zadziwiająco szczegółowy (np. rataj miał jedną krowę burą, jałówkę w piątym roku: jedną czarną, drugą bestrą, wołka srokatego trzyletniego). Spisane były nawet kury, kurczęta, koguty, kaczki i gęsi). W ogrodzie siano pasternak, marchew, cebule, bób, groch, konopie, sadzono kapustę i jarmuż. Pola obsiewano żytem, pszenicą, jęczmieniem, owsem, prosem i tatarką. W miasteczku znajdowały się: „*dworek z mielcuchem, młynkiem, oborą, stodołą, owczarnią, chlewami świńskimi, kurnikiem, ogrodzeniem, sadami, ogrodami, sprzętami domowymi, inwentarzem, gościńcem*”. Z opisu tego wynika, że oprócz dworu było w miasteczku 70 domów, od których mieszczanie płacili czynsz łokciowy (ogółem w tym czasie było to 110 złotych polskich). Powinnością mieszczan było zagrabianie siana z łąki, układanie go w kopy, pomoc przy żniwach i zwózce z pola. Dalej opisane są powinności rzemieślników wobec dworu, a byli to w Wielichowie: kołodziej, kuśnierze, krawcy i szewcy cechowi, bednarze, płóciennicy, rzeźnicy, garncarze, kowal gościnnie, młynarze.

Andrzej Formanowicz jest wymieniony ponownie w dokumencie z wizytacji, które miała miejsce 14 lipca 1741 roku. Posiadał wówczas ten sam dom, który miał przy wcześniejszej wizytacji²³. W protokóle z jednej z kolejnych wizytacji z 19 lipca 1749 roku wymieniono Furmanowicza (sic!), jako właściciela tego samego domu o szerokości 18 łokci. Wymieniono również listę jego powinności względem Kapituły: czynsz

¹⁹ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP), sygnat. 116, s. 37

²⁰ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP), sygnat. 346

²¹ Łokieć – podstawowa staropolska miara długości. 1 łokieć = 2 stopy = 0,5955 m. Dom Andrzeja Formanowicza miał 10,7 m szerokości, patrząc od ulicy przy której był posadowiony.

²² Szerokość budynku, czyli ściany frontowej miała wpływ na wielkość podatku. Niezależnie od tego, czy budynek miał drugi bok dużo większy od frontowego i jaki miał pas ziemi pod ogród za domem płacił 3 grosze za 1 łokieć szerokości ściany frontowej (18 łokci x 3 grosze = 54 grosze. Ponieważ 1 złoty stanowił 30 groszy, to wymiar podatku Formanowicza wyniósł 1 złoty i 24 grosze).

²³ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP); sygnat. 358

łokciowy (od wspomnianego domu), opłata od roli w kwartach (dwie kwarty) oraz 3 złote w gotówce (z tytułu prowadzenia rzemiosła)²⁴.

Dziećmi Andrzeja byli na pewno: Wojciech, urodzony ok. 1716 roku, Jan, ur. 4.01.1732 (jego matką była Katarzyna), Jadwiga, ur. 1.10.1734 i Michał, ur. 29.09.1740. Matką dwojga ostatnich była Zuzanna²⁵. Biorąc po uwagę brak zapisów o jakichkolwiek innych Formanowiczach żyjących w Wielichowie w I połowie XVIII wieku przypuszczam, że Andrzej był ojcem dwóch innych osób o tym nazwisku, poznanych dzięki aktom ich ślubu: Magdaleny (po mężu Nowackiej), ur. około roku 1727 i Ewy (później Kapskiej), ur. ok. 1740.

Kuśnierz Andrzej Formanowicz vel Fórmanowicz zmarł 30 marca 1762 roku w Wielichowie²⁶. Umierając miał około 70 lat. Jego druga żona Zuzanna zmarła 18 listopada 1782 r. Miała 90 lat²⁷. Została pochowana na cmentarzu, przy kościele parafialnym w Wielichowie (*ad ecclesiae Maximam*).

Nie jest znana dokładna data urodzenia Andrzeja Formanowicza. Rok, w którym przyszedł na świat możemy jednak dość dokładnie określić na podstawie istniejących zapisów. Kaletka pisze: „Kuśnierz Andrzej Formanowicz wstępuje w 1716 do cechu krawieckiego”²⁸. Informacja ta opisuje najprawdopodobniej przyjęcie niedawno przybyłego do Wielichowa mistrza Andrzeja w poczet braci cechu krawieckiego. Przypuszczenie, że Andrzej w 1716 roku był mistrzem potwierdza fakt, że już po sześciu latach od wstąpienia do cechu został jego cechmistrzem. Andrzej miał w tym czasie co najmniej 25-30 lat. Niewątpliwie urodził się jeszcze w XVII wieku, najprawdopodobniej w jego ostatnim dziesięcioleciu. Zakładam, że około 1690 roku. Nie ma podstaw by twierdzić, że Andrzej wyuczył się rzemiosła w Wielichowie. Autor monografii o dziejach miasta, nie napotkał w dostępnych mu źródłach nazwiska Formanowicz wśród osób żyjących w Wielichowie przed rokiem 1716. W rozdziale p.t. „Zdawna osiadłe rodziny”, jako najwcześniejszy wymieniony został Andrzej Formanowicz (1716). Gdyby nazwisko to pojawiała się wcześniej w znanych Kaletce źródłach, to bez wątpienia autor podałby datę wcześniejszą. Tak uczynił w przypadku wielu innych rodzin notowanych w Wielichowie już od XVI w.

Andrzej terminował prawdopodobnie w jednym z okolicznych miast, w którym działały cechy kuśnierskie. Miastem tym mógł być Grodzisk, Wolsztyn lub Kościan²⁹. Tam jednak nie było w tym czasie Formanowiczów. Jedynym miejscem w Wielkopolsce, w którym Formanowiczowie żyli na przełomie XVII i XVIII wieku był Buk, *nota bene* – w odróżnieniu od wyżej wymienionych – miasto należące do dóbr biskupstwa poznańskiego. Cech kuśnierski działał w Buku już od 1483 roku³⁰. Biorąc to pod uwagę przypuszczam, że Andrzej Formanowicz przybył do Wielichowa z niedalekiego Buku. Weryfikacja tego twierdzenia nie jest jednak możliwa w źródle pierwotnym, czyli księdze (protokółarzu) cechu kuśnierskiego z Buku. Księga ta nie zachowała się do naszych czasów. Jednak inne źródła wskazują, że Buk na przełomie XVII i XVIII wieku był silnym ośrodkiem rzemiosła kuśnierskiego³¹. Możliwe jest również, że Andrzej i Antoni Formanowicz alias „Grosz” z Buku, przybyli na te tereny ze wspólnego gniazda rodowego położonego być może poza Wielkopolską.

²⁴ AAP, *Capitula Posnaniensis* (CP); sygnat. 360

²⁵ AAP, B 1729-1778

²⁶ AAP, D 1729-1778

²⁷ AAP, D 1778-1796

²⁸ Kaletka : *Z przeszłości...*; s. 139

²⁹ W księdze grodziskiego cechu kuśnierskiego, w latach 1690-1716, nie odnaleziono wzmianki o Andrzeju Formanowiczu (Fó-, Furman(k)owiczu, bądź Fo-, Furmanku). Osoby o nazwisku (przydomku) **Formanek** mieszkały w Grodzisku w latach 1660-1680.

³⁰ Czwojdrak T., *Przemysł w latyfundium biskupstwa poznańskiego od XVI – XVIII wieku (Z dziejów wsi polskiej)*, Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, 1964, T.20, s.3–38.

³¹ Sądę tak na podstawie zapisów z księgi zmarłych (LM) i księgi ochrzczonych (LB) z tego okresu. Podawano w nich wówczas zawód osób zmarłych lub rodziców chrzczących dziecko. W okresie od 1686 do 1703 odnalazłem zapisy o sześciu kuśnierzach (zapewne mistrzach). Byli nimi Wawrzyniec Babski (LM: 1686), Florian Kempka (LM: 1687), Maciej Zbaralski vel Zbarata, który pochował swoją córkę (LM: 1690); Piotr Cygański (LM: 1692); Piotr Księżycki (LB: 1702); Franciszek /?/ (LB: 1703).

IV. II pokolenie Fórmanowiczów w Wielichowie

Najstarszym synem Andrzeja był Wojciech, sześciokrotnie wymieniony w księgach metrykalnych parafii w Wielichowie w latach 1748-1774. W dwóch zapisach nazwano go *civis Vielichowians* (obywatel Wielichowa), w tym raz wspólnie z żoną Regina, jako obywatele (*civium*). Tytuł "obywatel" świadczy o wysokiej pozycji społecznej Wojciecha Fórmanowicza w mieście. Był rzemieślnikiem i to mistrzem w zawodzie, gdyż tylko specjalistom w swoim fachu nadawano taki tytuł. Posiadanie tytułu "obywatela", nadawanego przez radę miasta, otwierało możliwość posiadania własnego warsztatu. Miał też własny dom, a jako obywatel, prawo wybierania władz miasta³².

Wojciech urodził się około 1716, czyli w roku, w którym jego ojciec przybył do Wielichowa. Datę urodzin Wojciecha poznajemy z analizy jego aktu zgonu. Księga ochrzczonych parafii w Wielichowie rozpoczyna się od 1729 roku, a więc nie zawiera aktu chrztu Wojciecha. Jego pochodzenie potwierdzone zostało w księdze radzieckiej miasta Wielichowa, w zapisie z dnia 21 lutego 1763 roku³³. Cytowany niżej zapis dotyczy kłótni pomiędzy braćmi Wojciechem i Michałem Formanowiczami:

Anno Domini 1763 Die 21 Februarij

Ponieważ Furmanowiczowie Wojciech z Michałem Bracia między sobą kłotnie wszczynaią dotych czas, będąc dostatecznie w podziale uspokoiłoni, iednakże kłotnie znawiaią, odtąd przykazuie się im, aby Brat starszy Wojciech od matki y Michała Brata oddalił się, na osobność, ato naydali daie się Woyciechowi frystu [?] do puł Postu. Jezeliby zas tego nie uczynił y kłotnie znich który wszczynal, nie odwłocznie odda grzywien 10.

Wspomniany w zapisie Michał *Furmanowicz* to najmłodszy syn kuśnierza Andrzeja Formanowicza, Urodził się we wrześniu 1740 roku, był więc młodszy od Wojciecha o ponad 20 lat. Z powyższego zapisu dowiadujemy się, że w 1763 roku Wojciech mieszkał w domu rodzinnym. Z innych zapisów wiemy, że był wówczas kawalerem³⁴.

Żoną Wojciecha Fórmanowicza została Regina z domu Słomińska. Ich ślub odbył się w Wielichowie w dniu 28 stycznia 1766 roku³⁵. Wojciech i Regina mieli jedno dziecko. Był nim syn Marcin, który dożył jedynie wieku 8 lat. Żona Wojciecha jest bez wątpienia tożsama z wymienioną przez Kaletkę "*Reginą 1 voto Fórmanowiczową, 2 voto Adamską*", która po roku 1783 przekazała znaczną kwotę na bractwo literackie przy kościele farnym w Wielichowie³⁶. Być może zapowiedź tej ofiary stała się powodem zaszczytu jaki spotkał Wojciecha Fórmanowicza po jego śmierci. Pierwszy mąż Reginy zmarł w wieku 66 lat, dn. 20 sierpnia 1782 roku (stąd jego rok urodzenia, 1716) i został pochowany wewnątrz (pod posadzką) kościoła parafialnego w Wielichowie (*in medio Ecclesiae*)³⁷. Na podstawie zapisów z księgi ślubów parafii wielichowskiej wiemy, że pół roku później wdowa Regina Fórmanowiczowa powtórnie wyszła za mąż. Jej wybrankiem został Stefan Adamski, a świadkiem na ślubie był Michał Fórmanowicz, najmłodszy syn Andrzeja. Fakt drugiego zamażpójścia Reginy potwierdza informacje podawane przez Kaletkę (*Regina, 1 voto Fórmanowiczowa, 2 voto Adamska*).

Następnym dzieckiem Andrzeja i Katarzyny była prawdopodobnie Magdalena urodzona ok. roku 1726. Najwcześniejszym poznany fakt z jej życia jest ślub, który zawarła z Janem Nowackim w dniu 24 października 1747³⁸. Po upływie roku 16 grudnia 1748 urodziły się im bliźnięta Adam i Ewa Nowaccy³⁹. Magdalena zmarła tydzień później, w dniu 24 grudnia 1748 roku na skutek powikłań poporodowych⁴⁰.

³² Ptaśnik Jan, prof. : *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszaw: PIW, 1948.

³³ APP, nr zespołu: 4325/0, sygn. I/7

³⁴ zob. akt ślubu Ewy Formanowicz z dn. 15.10.1761 r. cytowany na kolejnej stronie.

³⁵ AAP, M 1729-1778 (*Wielichowo, dn. 28.01.1766; [ślub zawarli:] Adalbertus Formanowicz, Regina Słomińska; świadkowie: Adalbertus Przytkocki, Michael Wulman, Sebastianus Jakliński*)

³⁶ Kaletka : *Z przeszłości...*; s. 112

³⁷ AAP, D 1778-1796

³⁸ AAP, M 1729-1778

³⁹ AAP, B 1729-1778

⁴⁰ AAP, D 1729-1778

Akt chrztu Jana, syna Andrzeja i Katarzyny Formanowiczów, zawiera cenną informację wskazującą na wysoką pozycję społeczną ojca. Zapis brzmi: *Dn. 4.01.1732 ochrzczony został Jan (Joannes), syn Andrzeja Furmanowicza i Katarzyny, prawowitych małżonków. Rodzicami chrzestnymi zostali: szlachetnie urodzony („gnosus”) Andrzej Krzywosądzki i Marianna Wieszyńska [prawd. żona organisty Wawrzyńca Wieszyńskiego]⁴¹. Z dokumentu pochodzącego z tej samej księgi ochrzczonych, lecz dwa lata wcześniejszego, dowiadujemy się, że ojciec chrzestny Jana, szlachetnie urodzony Andrzej Krzywosądzki, był w tym czasie dzierżawcą klucza wielichowskiego⁴². Ten ciekawy zapis, ze względu na wymienione w nim osoby, pozwolę sobie zacytować w całości: „Tegoż roku [1730] 29 miesiąca sierpnia Uczciwy Bartłomiej karczmarz przyjął Świętą Rzymską wiarę katolicką, w obecności Wielmożnych i Urodzonych Panów: Andrzeja Krzywosądzkiego obecnie dzierżawcy klucza wielichowskiego, Antoniego Krzżanowskiego⁴³ doktora praw obojga, profesora retoryki w Akademii Poznańskiej Lubrańskiego, jak i Józefa Declos⁴⁴ doktora praw obojga, profesora gramatyki w tejże Akademii [...]”. Jan prawdopodobnie zmarł w dzieciństwie. Niezwykle lakoniczny w treści zapis w parafialnej księdze zmarłych: “Wielichowo, dn. 14.01.1744 [zmarło] dziecko (*infans*) Formanowicza”, dotyczy przypuszczalnie Jana, bądź jego starszej o parę lat siostry Jadwigi⁴⁵.*

Kolejną córkę Andrzeja zrodzoną już przez jego drugą żonę Zuzannę, poznajemy dzięki aktowi chrztu: *Hedvigis (Jadwiga), ur. 1.10.1734, rodz.: Andreas Formanowicz, Susanna; rodz. chrz.: Stanislaus Bolkowicz (?), Catharina Nadolska⁴⁶*. Dalsze losy Jadwigi nie są znane.

Ewa była prawdopodobnie kolejnym dzieckiem Andrzeja i Zuzanny. Wyszła za mąż za Łukasza Ka[u]pskiego: *Wielichowo, dn. 15.10.1761 [Związek małżeński zawarli:] Łukasz Kaupski i Ewa Formanowiczówna. Świadkowie: Joanne Kaupski parente Adalberto Formanowicz calis [rawd. cælibis – niezona – kawaler]. Łukasz Kapski vel Kaupski był synem Jana Kauppe i Zofii. Ich ślub odnotowano w księdze wielichowskiej 21 lutego 1734 roku⁴⁷. Ojciec Łukasza bez wątpienia pochodził z Niemiec.*

Dziećmi Ewy z Formanowiczów i Łukasza Ka[u]pskiego byli: Regina (*28.02.1762), Kacper (*6.02.1763), Walenty (*23.01.1765), Franciszek (*9.03.1767), Katarzyna (*26.04.1769), Józefa (*7.03.1772), Magdalena (*18.07.1775), Petronela (*20.05.1778), Helena (*20.05.1778) i Kunegunda (*3.1781)⁴⁸. Ewa z Formanowiczów Kapska zmarła przed 1801, gdyż w dn. 9 lipca tego roku Józef Kapski ożenił się z Katarzyną, wdową po kowalu Marcinie Świetlińskim. Katarzyna była córką Andrzeja Kozłowskiego, burmistrza Wielichowa w latach 1744-45, rzeźnika i garncarza, a także członka delegacji, która 7 grudnia 1761 roku pojechała do Kapituły Poznańskiej ze statutem Bractwa Kurkowego w Wielichowie. Biskupstwo Poznańskie, jako właściciel klucza wielichowskiego, było władne zatwierdzić ten podstawowy dla istnienia Bractwa dokument^{49,50}.

Michał ochrzczony został 29 września 1740 roku, jako syn *slawetnego* kuśnierza Andrzeja Formanowicza i Zuzanny. Rodzicami chrzestnymi chłopca zostali Jan Nadobnik i Barbara, żona burmistrza Wielichowa Stefana Wieszyńskiego. W księdze radzieckiej miasta Wielichowa odnajdujemy, oprócz wspomnianego wyżej zapisu o kłótniach braci, zapis o zakupie gruntu dokonany przez Michała⁵¹:

⁴¹ AAP, B 1729-1778

⁴² Szlachcic Andrzej Krzywosądzki wymieniony w *Tekach Dworzaczka* (Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV-XX wieku; Biblioteka Kórnicka PAN): "3004 (Nr. 139) 1740 r.; Andrzej Krzywosądzki, dz.[iedzic] Złotnik, ojciec panny Jadwigi, urodz. z ol. Marj. Zakrzewskiej, zap. jej na tych dobrach 10. 000 złp. pos. (f. 177)"

⁴³ KRZĄNOWSKI (Krzonowski) Antoni, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego (1774-1775), prepozyt kapituły świętofloriańskiej w Krakowie (od roku 1758).

⁴⁴ DECLOS Józef Antoni (1709-1781), profesor Akademii Krakowskiej

⁴⁵ AAP, D 1729-1778

⁴⁶ AAP, B 1729-1778

⁴⁷ AAP: PM 313/01, s. 100v

⁴⁸ AAP, B 1729-1778; AAP, B 1778-1797

⁴⁹ Kaletka *Z przeszłości...*; s. 28, 87, 91, 95, 113

⁵⁰ Jakuboszczak Piotr, *Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Wielichowie 1761 – 1950*, Wrocław, 2005; s. 128

⁵¹ APP, nr zespołu: 4325/0, sygn. I/7

*Roku Panskiego 1773 Dnia 16 Miesiąca Marca
Nizey na podpisie wyrazony, daię tę moią władzą, czyli moc Sławetnemu Panu Michałowi
Formanowiczowi, na plac moy własny na mnie spadaiący po Rodzicach moich Wawrzyncu y
Annie Nadolskich, na którym Dom pogorzał. Za zgodą uczynioną między nami w sumie złotych
polskich dziesięć dico 10. Ktoremu odtąd wolno mieć mieszkać zazywać jako swego własnego,
bez wszelki impedycyi Rodzenstwa mego. Na co się podpisuię piorem własnym dla tym większego
waloru. Ktory Zapis stał się w Domu Burmistrzowskim, przy obecności Jego, wraz pod bytność R
Sła[wetnego] Woyta.*

*Wawrzyniec Przykłocki Burmistrz
Mikołaj Cichy Woyt
Maci Nadolski Dziedzic Gruntu Tego*

Krawiec Michał Fórmanowicz został wymieniony w księdze cechowej w 1783 roku. W latach 1780 i 1781 był rajcą miejskim, a następnie na cztery roczne kadencje wybierano go burmistrzem Wielichowa⁵². Obejmował tę funkcję w latach 1779/80, 1781/82 – 1782/83 i 1784/84. Informacje o zajmowanym przez Michała stanowisku we władzach miejskich potwierdzają się w zapisach metrykalnych z parafii w Wielichowie⁵³. Michał jako osoba najwyższej postawiona wśród mieszczan wielichowskich był ojcem chrzestnym wielu z ich dzieci. Oto fragmenty tych zapisów:

24.09.1779 – Michał Formanowicz, mieszczanin wielichowski,
09.03.1780 – Michał Formanowicz, burmistrz (*proconsul*) wielichowski.
19.03.1780 - 31.03.1780 r. – Michał Formanowicz, burmistrz (*proconsul*) wielichowski
03.05.1780 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski.
10.08.1780 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,
01.10.1780 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,
02.11.1780 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,
09.11.1780 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,
08.02.1781 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,
03.03.1781 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,,
27.09.1781 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,,
26.12.1781 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,,
02.02.1782 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,,
24.02.1782 – Michał Formanowicz – rajca (*consul*) wielichowski,,
27.07.1782 – Michał Formanowicz – burmistrz (*proconsul*) wielichowski,
02.12.1782 – Michał Formanowicz – burmistrz (*proconsul*) wielichowski,
19.07.1784 – Michał Formanowicz – burmistrz (*proconsul*) wielichowski,
26.08.1784 – Michał Formanowicz – burmistrz (*proconsul*) wielichowski,
31.10.1784 – Michał Formanowicz – burmistrz (*proconsul*) wielichowski,

W 1788 roku Michał pożyczył miastu 40 czerwonych złotych na opłacenie podatku⁵⁴. Zapis odnaleziony w księdze radzieckiej jest dość długi, lecz ciekawy choćby z uwagi na wymienione w nim osoby. W zapisie jest mowa o „hipotece” utworzonej na dwóch miejskich łąkach, w celu zabezpieczenia spłaty pożyczki⁵⁵:

*Roku Pan[skiego] 1788 Dnia 21 Mie[siąca] Kwietnia. My Nizy Wyrazeni Bormistrz z Radą y
Woyt Zławicą Jakosmy Zabrali Pożyczanym sposobem od sławetnego Michała Formanowicza na*

⁵² tamże; s. 28

⁵³ AAP, B 1778-1797

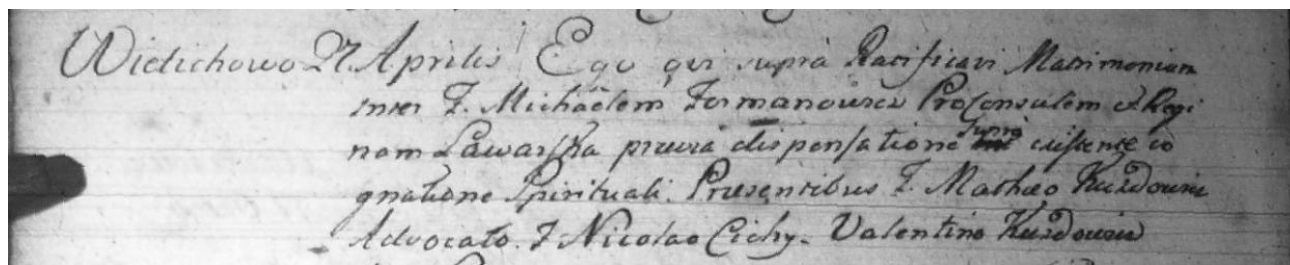
⁵⁴ Czerwony złoty – staropolskie określenie monety złotej, florena, dukata, odróżniające monetę obiegową od ówczesnej jednostki obrachunkowej, czyli złotego polskiego. Bity do 1831 r. Wartość dukata, przeliczana na monetę srebrną, wynosiła w XVIII wieku 540 groszy.

⁵⁵ APP, nr zespołu: 4325/0, sygn. I/7

własną potrzebe Miasta naszego Wielichowa toiest na interes warszawski przy obecności nizey wyrazonych Cechmistrzow Miasta Wielichowa Jako y szafarzy y Całego Pospolstwa Czerwonych Zł XX Czerdziesci Dico 40 Ktoremu in vim [in vim – wplecione] prowizyi Cała lada y pospolstwo puszczyamy mu ląki toiest Bykową Sciegną Bielnik ato dla prętszego oddania zwysz pominioney Summey zapisuie sie ta suma na tych zwysz pominionych ląkach Co się Działo w Domu Bormistrzowskim zancie Sła[wetnego] Kazimierza Balcerkiewicza Bormistrza naten Casz Sła[wetnych] Mateusza Nowackiego Mikołaiia Cichego Franciszka Galkowskiego Franciszka Nadolskiego Raycow Marcina Sadowicza Woyta naten Czasz Bartłomieia Krukowicza Jakuba Sliwskiego Szafarzy Miasta Wielichowa na Co się iedni trzymanemi drudzy własnymi rekami podpisuią Franciszek Krzyczynski Cechmistrz konsztu szewskiego Franciszka Galkowskiego Cechmistrz konsztu krawieckiego Andrzeia Łoykowicza Cechmistrza konsztu Rybackiego Tomasza Słonimskiego Cechmistra Konsztu Kołodzieyskiego Jakuba Sliwińskiego Cechmistrza konsztu Garczarskiego Mikołay Cichy ma to piz sie wolny na grątu moie własne Michałowi Formanowiczowi.

Michał Formanowicz początkowo posługiwał się nieco zmienionym nazwiskiem. W wielichowskiej księdze zaślubionych, w dniu 6 listopada 1769 roku, odnotowano ślub Michała Romanowicza (*civis Vielichoviensis*) z Marianną, córką rybaka i późniejszego wójta Wielichowa Mikołaja Cichego i Teresy, urodzona w Wielichowie 2 lipca 1749 roku⁵⁶. Od kolejnego roku zapisano w księdze ochrzczonych urodziny czworga dzieci Michała Romanowicza i Marianny, w tym (jako ostatniego) Franciszka, urodzonego 25 marca 1776⁵⁷. Franciszek zmarł 9 września 1780 roku, jako syn Michała Formanowicza, wówczas już rajcy wielichowskiego i Marianny⁵⁸. W kolejnych latach przyszły na świat następne dzieci Michała i Marianny Formanowiczów. Pierwszym z nich był kolejny Franciszek. Marianna Formanowiczowa (z d. Cicha), żona burmistrza, zmarła 16 grudnia 1784⁵⁹. W kolejnym roku burmistrz Michał Formanowicz ożenił się powtórnie. Nie potrafię powiedzieć, jaka była przyczyna czasowej zmiany nazwiska przez późniejszego burmistrza Wielichowa. Być może chciał się odróżnić od swojego starszego brata Wojciecha, z którym był mocno skłócony).

Drugą żoną Michała została Regina z d. Lewarska, z którą ożenił się w Wielichowie w dniu 27 kwietnia 1785 r. Zapis o ślubie burmistrza (łac. *proconsul*) Michała Formanowicza z Regimą Lawarską jest wart utrwalenia w tej monografii⁶⁰. Jego fotokopię przedstawiam poniżej (fot. 2)

2. Akt ślubu Michała Formanowicza (burmistrza Wielichowa) z Regimą Lawarską.

Michałowi i jego pierwszej żonie urodziło się siedmioro dzieci: Mateusz (*23.09.1770), Józefa (*23.03.1772), Cecylia (*26.11.1774), Franciszek (*25.03.1776, †9.09.1780), Franciszka (*4.10.1778, †2.01.1782), Franciszek–Ksawery (*3.12.1780, †7.12.1781) i Karol–Walenty (*30.01.1783). Mateusz stał się antenatem kolejnych pokoleń Formanowiczów mieszkających w Wielichowa, którzy w licznej grupie żyją do dnia dzisiejszego. O losach Józefy i Cecylii nie mam żadnych informacji. Dwóch Franciszków i Franciszka zmarło we wczesnym dzieciństwie. Karol (Karol Walenty) Formanowicz został przeznaczony do zawodu nauczycielskiego. W roku szkolnym 1804-1805 rozpoczął naukę w poznańsko-rawickim Królewskim Seminarium Nauczycielskim. Wcześniej uczęszczał przez 6 lat do katolickiej szkoły w Poznaniu, a następnie

⁵⁶ AAP: PM 313/01, s. 237

⁵⁷ AAP: PM 313/01, s. 181

⁵⁸ AAP: PM 313/02, s. 177

⁵⁹ AAP: PM 313/02, s. 185

⁶⁰ AAP, M 1778-1796

wstąpił do seminarium duchownego. Po 1,5 roku nauki przeszedł do seminarium nauczycielskiego w Poznaniu. W 1805 roku zapisano: „*Karol Formanowicz, katolik, wiek 22,5 roku z Wielichowa. Z powodu krótkiego okresu pobytu nie można o jego zdolnościach na razie nic powiedzieć*”. Umarł przed zakończeniem nauki. W cytowanej publikacji wymieniono również Tomasza Formanowicza, który wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego w Poznaniu w roku 1808/1809. Urodził się przypuszczalnie w 1790 roku. Zapisany został z uwagą: *opuścił Seminarium bez zdania egzaminów końcowych*⁶¹.

Regina Formanowiczowa z Lewarskich urodziła Michałowi co najmniej sześćcioro dzieci. Oto one: Jadwiga (*18.10.1786), Agnieszka (*14.01.1790, †25.02.1791), Andrzej (*27.11.1791, †28.12.1862), Jadwiga (*12.10.1794, †16.10.1794), Aniela (*11.08.1796) i Marcin (*około 1800)⁶². Agnieszka i Jadwiga zmarły w dzieciństwie.

Michał zmarł już w XIX wieku, pomiędzy latami 1800 (urodziny Marcina), a 1818 (ślub Andrzeja, w akcie którego Michał (ojciec) zapisany został jako zmarły). Brak księgi zgonów z przedstawionego okresu uniemożliwia sprecyzowanie daty śmierci byłego burmistrza Wielichowa.

Podsumowując znane fakty z historii dwóch pierwszych pokoleń Fo-, i Fórmanowiczów w Wielichowie, należy podkreślić wysoką pozycję społeczną, jaką cechowała się rodzina od niemal pierwszych lat po pojawieniu się w mieście. Zauważyć to można w zapisach dotyczących Andrzeja, którego w 1736 roku ks. proboszcz Franciszek Romkowski nazywa *Panem Andrzeje Formanowiczem*. Potwierdzeniem tej pozycji są także kontakty „towarzyskie” Andrzeja Formanowicza. W 1732 roku ojcem chrzestnym jego syna został dzierżawca klucza wielichowskiego, szlachcic Andrzej Krzywosądzki. Jeśli Andrzej był cechmistrzem w dwóch cechach rzemieślniczych: krawieckim i kuśnierskim, to już jego synowie awansują wyżej na drabinie społecznej. Wojciech, tytułowany wielokrotnie *civis Vielichowians*, po śmierci – dla podkreślenia jego pozycji – został pochowany pod posadzką kościoła parafialnego w Wielichowie. Z kolei Michał, także rzemieślnik, był wielokrotnie wybierany rajcą miejskim i w wieku 32 lat został burmistrzem. Był niewątpliwie majątnym człowiekiem, gdyż stać go było na kształcenie swoich dzieci. O kapitale, jakim dysponował świadczy również cytowany wyżej zapis o zakupie gruntu, jak i fakt sporej sumy, jaką Michał pożyczył miastu. W tym miejscu nasuwa się zbieżność dziejów rodziny z Wielichowa z losami Formanowiczów z Buku, której przedstawiciele także jeszcze w I Rzeczypospolitej byli cechmistrzami, ławnikami i rajcami w miastach, w których mieszkali⁶³.

V. Kolejne pokolenia Fórmanowiczów w Wielichowie

Przedstawiając kolejne pokolenia rodu Fórmanowiczów, dzielić będę niniejszą kronikę na podrozdziały, tytułowane od imion kolejnych wnuków Andrzeja – antenata rodu. W tych podrozdziałach omawiać będę dzieje członków poszczególnych gałęzi, począwszy od osób tytułowych, aż do ich najdalszych potomków, sięgając w miarę dostępnych mi informacji, do czasów obecnych.

Dalsze dzieje rodu dzielą się, według przedstawionej wyżej zasady, na pięć gałęzi i będę je omawiał w kolejności starszeństwa ich założycieli.

Dalsze rozdziały są dostępne u autora i przeznaczone dla członków rodziny

⁶¹ *Festschrift zur Feier des 100jaehrigen Bestehens des Posen-Rawitscher Koeniglichen Schullehrer-Seminars 17 bis 19 Oktober 1904*, Rawicz 1904

⁶² AAP, B 1778-1797

⁶³ Formanowicz Mariusz, *Formanowiczowie i Furmanowiczowie z Buku. Ponad 300 lat udokumentowanej historii rodziny*, Nakładem autora, Środa Wlkp.: 2010